

AZ ORVOSI KAR KÖZEGÉSZSÉGTANI TANSZÉKÉNEK ÉS INTÉZETÉNEK 1874-ES MEGALAPÍTÁSA

Fodor József felterjesztése a közegészségtani tanszék és központi észlelde ügyében (1874)¹

Nagyméltóságú minister úr!

Nagyméltóságod folyó évi april hó 1-jén kelt, 6970. számú leírata értelmében felszólítottam, miszerint tekintve, hogy az újon felállított közegészségtani tanszék és országos központi közegészségügyi észlelde feladata egyfelől a járványos kórokat, nemkülönbön általán a főváros, s az ország közegészségügyi viszonyait és tényezőit megfigyelni, támadásuk és terjedésük okait kutatni, továbbá az ide vonatkozó adatokat tudományosan összeállítani és értékesíteni, másfelől a közegészségi tudományt általán művelni és arra az orvoshallgatókat tanítani; tekintettel továbbá azon körülményre, hogy ezen fontos feladat jelen alakjában új levén, komoly tanulmányt és előkészületet, úgy az eszközök, mint a módszerek tüzetesb megállapítására nézve igényel, s teljesen csak idővel és fokokint lesz kivihető: mindezeket szemmel tartva, jövődöbeli működésemnek, valamint intézetem szervezetének tervrajzát készítem el és terjesszem fel.

Ezen felszólításnak megfelelőleg bátor vagyok következőket felterjeszteni:

1) A vezetésemre bizott tanszék és intézet első és legfontosabb feladatának tartom: orvosi pályára készülőket a közegészségtudománnyal elméletileg és gyakorlatilag megismertetni, valamint bevezetni őket a közegészségügyi buvárlás elemeibe.

A közegészségügy a jelenkor egyik legfontosabb társadalmi kérdése. Természetes következménye az annak, hogy az emberi nem észreveszi a betegségek, járványok által okozott nyomort, méltányolja az elhaltak, betegek, munkaképtelenek anyagi, szellemi és erkölcsi értéket, továbbá, hogy azok ellen babona helyett a természettudományokhoz és önerejéhez fordul. Amily mértékben emelkedik a művelődés által az „átlag” ember értéke, s amily mértékben fogy a babona, ugyanoly mértékben kell emelkednie a közegészségügy értékének a társadalom szemeiben.

A közegészségügy emelése céljából a társadalom az orvoshoz fordul. Ez természetes, mert leginkább ő az a természettudományt művelők közt, ki szakismerettel bír betegségek okai, tényezői felett; aki képes a közegészségügy állását ismerni, feltételeit megítélni, emelésére tanácsot adni.

Hogy az orvos alapos tanácsot adhasson, első feltétel, hogy a közegészségtudomány elveit, vívmányait ismerje; második, hogy a tudomány maga támpontokat nyújtson azon célra. Fajdalom!

¹ Forrás: Kapronczay Károly: A magyarországi közegészségügy története 1770–1944. Jogalkotás, közegészségügyi intézmények, szakirodalom. Bp., 2008. Semmelweis Egyetem Közegészségtani Intézet – Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár – Magyar Tudománytörténeti Intézet. pp. 129–142. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 58/1.) Megjelens az OTKA T049194. sz. kutatási programja keretében.

Eddigélé mindkét feltétel hiányosan töltetett be. A közegészségtan tanítása igen szűk korlátokba szorítottatott, úgy hogy a tanítónak ideje hiányzott a tudomány fejlesztésére, tanítására, a tanulónak pedig alkalma a tanulásra. Másrészt a tudomány művelése, fejlesztése csak nehezen haladhatott, mert az természeténél fogva az állam, valamint az összes, s ezen szakmában lehetőleg kiképzett orvosi rend közreműködését igényli, mi – nevezetesen az utóbbi – főleg a szakképzés hiányosságánál fogva, nem volt eddig elérhető, s amely nélkül az egyes, a még oly buzgó, görnyedhet a bűvárlat terhe alatt, de csak keveset emelhet.

A közegészségtani oktatás tehát első és nélkülözhetlen feltétele annak, hogy az orvosi rend a közegészségügyet ismerje és abban tanáccsal birjon, valamint, hogy a tudomány és a közügy az orvosokban alkalmas munkásokat nyeljen a közegészségtan fejlesztésére.

A közegészségtudomány tanítása és művelése nehéz feladat. Az mint tudomány meglehetősen új, kifejtlen, s emellett felette terjedelmes. A tanítónak önmagának kell még ezután össze- és rendbe szedni tárgyát, keresni a taneszközöket, kifejteni a módszereket; oly feladat, mely bizonyára teljesen igénybe veszi az egyes ember tettejét. A tudományos bűvárlás pedig a kérdések bonyolult volta, sokoldalúsága miatt felette nehezített; az orvosi tudomány egyik szakrészén sem látszik – ugyanis – szükségesnek oly tág téreni munkásság, mint a közegészségtan terén; a járványos kórok oktanának sokoldalúsága maga eléggé bizonyítja, hogy egyoldalú bűvár és bűvárlás csak nehezen fogja a zilált fonalakat összefoglalhatni és az egymásmellé tartozókat felismerhetni, míg a több iránybani alapos képzettség a tudomány egyes részeinek is rendkívül kiterjedt voltánál fogva alig érhető el az egyes – a még oly buzgó – által. Nem kell ez irányban másra utalnom bizonyításul, mint Németországra, hol – a tudományosság hazájában – a közegészségtani tanszékek sok helyen nem azért nincsenek betöltve, mintha szükségességük felett kétség forogna fenn, de mert alkalmas szakembert nem kaphatnak; szakembert, ki nem pusztán egyik töredékében a szükséges ismereteknek legyen jártas, pl. a vegytanban (a leggyakoribb, de azért nem éppen a legjobb körülmény), de lehetőleg sokban; mely sajnos körülmény nagyrészt abban találja Magyarázatát, hogy az eddigi orvosi oktatásnál a közegészségtan tudományos fejlesztésére nem fordított elégséges figyelem, s az ezen szakmára lépő eddigélé teljesen önmagára volt hagyatva.

Mindezek daczára nem fogok kimélni fáradságot, hogy előadásaimat úgy szervezhessem, miszerint azok által nem csak tudomást nyerhessen a tanuló a közegészségtudomány jelen állásáról és bevezetést a szükséges egészségügyi működésekbe, ú. m. vegyelemzésekbe, górcsővi, természettani, statistikai vizsgálatokba stb., de egyszersmind hogy megismerkedhessék a közegészségügyi bűvárlás segédeszközeivel is, mi által erőket nyerünk arra, ami ma megfelelő előképzettségű egyének híján csak nehezen érhető el, hogy a tudományos közegészségi bűvárlás az ország egész területén sikert ígérőleg foganatba vétethessék.

Előadásaimban kiterjeszkedni óhajtok ezeknek megfelelőleg a közegészségtan összes terére,

kivéve az orvosi rendészetet, mely egyetemünk orvosi karánál külön előadást nyer.

Hogy ezen előadásaimat megtarthassam, nevezetesen hogy a nagyszámú természettudományi, vegyészi, górcsővezetési kísérleteket megtehessem, s azok gyakorlati végrehajtásába a tanulókat is lehetőleg bevezethessem, segédszemélyzetre és helyiségekre, valamint megfelelő taneszközökre és ezek fenntartására van szükségem.

Midőn bátor vagyok ez iránybani javaslataimat felterjeszteni, egyszersmind megjegyzem, miszerint azokat az országos közegészségügyi tanács felterjesztése alapján, s tekintettel arra szerkesztettem, hogy az oktatásra szánt intézet egyszersmind a közegészségi kutatások számára is berendezve legyen, valamint, hogy mind az elhagyassék benne, mi a tanszék és intézet első idejében a cél kockáztatása nélkül nélkülözhető, s amiknek idővel fokonszintű beszerzése nem jár egyenes hátránnyal a működés megkezdésére.

Személyeket illetőleg szüksége van a közegészségtani intézetnek egy tanársegédre és egy szolgára, miután a gyakorlati kísérletekkel, vegyészeti munkálattal járó oktatás segédkezésük nélkül nem végezhető. Ezen két állomás mielőbbi betöltését annál inkább bátor vagyok kérni, minthogy az intézet első berendezésénél különösen nagy mértékben van rájuk szükség, s minthogy a pályázati, megválasztási, alaki eljárás hosszabb időt vesz igénybe.

Helyiségeket illetőleg a közegészségtani intézet szükségletei a következők:

- a) egy szoba a tanár és tanársegéd munkálatai számára;
- b) egy szoba a tanulók számára, dolgozda gyanánt;
- c) egy terem előadás tartására;
- d) egy szoba különös szennyel, bűzzel járó munkálatok számára;
- e) egy szoba könyvek, eszközök, iratok tartására, s egyszersmind írásbeli munkálatok (statistika) számára; végre
- f) egy szoba és konyha a szolga lakása gyanánt, valamint pinczehelyiség és szabad udvar, melyben egy kis fa-bódé felállítható legyen.

Ezen helyiségeknek egyáltalán világosaknak, téreseknek, vízzel, gázzal ellátottnak, vagy elláthatóknak kell lenni, úgyszintre a többi orvoskari intézeteknek lehetőleg közelében feküdni. A helyiségeknek továbbá lehetőleg állandón az intézet birtokában kellene maradniok, minthogy a célba vett – alantabb kifejtett – talajvizsgálatok csak úgy bírnak értékkel, ha több éven át egy helyen végeztetnek, s így a különböző évek eredményei egymással egybehasonlíthatatnak.

Mindezen kelléknek leginkább egyetemi, vagy egyáltalán állami épületben levő helyiségek volnának képesek megfelelni. Tudomásom szerint azonban az egyetemi épületekben ilyenek nem állnak rendelkezésre; nevezetesen nem az egyetemi vegytani intézetben sem, melynek helyiségei intézeti személyek és dolgok számára teljesen igénybe vannak véve, s azokból – intézeti igazgató, Than tanár úr nyilatkozata szerint – egy helyiség sem szakítható ki a közegészségtan számára.

Ezek szerint a közegészségtan számára magán helyiségek kibérlése volna szükséges, minek mielőbbi engedélyezését annál inkább bátor vagyok kérelmezni, minthogy a már közel levő augusztusi negyedben a bérlés elmulasztása esetén csakis a jövő tavaszra, májusra, volna lehetséges helyiséget nyerni, mi által az intézet berendezése, tanításra, buvárlásra felhasználhatása tényleg az 1875/6-diki tanévig elhalasztatnék.

Az intézet berendezésére vonatkozó költségvetés a mellékelt részletes kimutatás szerint legalább 4240 frt-ra megy.

Ezen költségvetésben nem foglaltatik benn a talaj vizsgálatokra stb. vonatkozó szükséglet, melyet alantabb bátorkodom részletesen előterjeszteni.

Az itt közölt költségvetés olyannyira szigorú, hogy az csakis a legszükségesebbekre terjed ki; az egyedüli összeg, mely tekintélyesebbnek tűnik elő a 25-dik szám alatti; de ennek is csorbítatlan megadását azért vagyok bátor különös nyomatékkal kérelmezni, minthogy a közegészségtani irodalom roppant terjedelemmel bir már jelenleg is, minthogy ezen irodalom ismer te és folyton figyelemmel kísérése nélkül a tudományos haladás lehetlenné tétetik, s minthogy a közegészségtani tanszék teljesen új voltánál fogva semmiféle kézikönyvtárral nem rendelkezik s az idevágó irodalom nyilvános könyvtárainkban is felette mostohán van képviselve.

Az intézet fenntartására és lassankinti bővítésére 700 frt évi átalánynak adományozásáért vagyok bátor esedezni a részletes kimutatás értelmében.

Azon esetben, ha az intézet magánháiban helyeztetnék el, szükségeltetnék még: fűtésre, világításra, vízre 200 frt.

Ez az nagyméltóságú minister úr, mit a közegészségtani tanszék szervezése szempontjából első sorban felhozni kívántam, s most bátor vagyok áttérni a központi észlelde teendőire vonatkozó részletes javaslat tételére.

*

2) A közegészségtudományi tanszék és észlelde teendőinek második csoportját, nézetem szerint, leghelyesebben közegészségi, nevezetesen járványos és helyi népkórokra vonatkozó statistika szervezése és vezetés képezné.

A közegészségügyi viszonyok megismerésére, tanulmányozására első és nélkülözhetlen eszköz a statistika. Statistikai adatok alapján győződhetni csak meg, vajon az egész országban és annak egyes vidékein minő az egészségi állapot, vajon járványok, helyi kórok uralkodnak-e, s mily mértékben; statistikai adatok alapján győződhetni meg a különböző állásúak, korúak, neműek egészségi viszonyai felől. De statistikai adatok alapján lehet kideríteni azt is, minő befolyással vannak bizonyos tájak, lakások, helyi viszonyok, bizonyos életkor, foglalkozás stb. ama kórok

támadására és terjesztésére.

Nevezetesen fontosnak, sőt elkerülhetlennek mondhatni a statisztikai kutatást éppen a járványos és helyi kórok oktana tudományos tanulmányozása szempontjából, a mennyiben általa győződhetünk csak meg, mikor, hol, minő alakban és mértékben uralkodik valamely járványos vagy helyi kór, minő fellépést, minő lefolyást mutat stb.

Az egészségügyi statistika gyakorlati és tudományos haszna, s így annak szükségessége alig szenvedhet kétséget ezek alapján, sőt mondhatni, miszerint az az összes tudományos buvárlat alapját képezi, hogy az az összes statistika) tudományok terén társadalmi szempontból a legfontosabb.

Angolország ezen iránybani statisztikai kutatásokra már évek előtt nagy figyelmet fordított, előbb, mint az egészségügy rendezésére és statisztikai főhivatala, mely főleg erre van hivatva, ébresztője volt a közegészségügynek, s ma egyik legerősebb támasza.

Németország éppen ezen évben birodalmi úton lépéseket tett, hogy lehetőleg tökéletes orvosi (közegészségügyi) statistikát alapíthasson Magyarországnak is, mely néhány év alatt a civilizatio összes terén igyekezett az elmulasztottakat pótolni, s különösen a statistika terén és – más irányban – a külföld elismerését kinyerte, a közegészségi statistika kifejlesztését is mielőbbi feladatává kell tűznie, s pedig nem pusztán közművelődési, nemcsak tudományos szempontból, de önjava, közegészségi állapota ismerhetése és emelhetése szempontjából.

Alig szenvedhet kétséget, hogy a közegészségi statistikának nagyobb terjedelemben felállítása jelenleg, rövid idő alatt nem lehetséges, egy részt mert arra a költség nem éppen jelentéktelen lenne, más részt mert közigazgatási szervezetünk most még hézagokkal bír, melyek hátráltatnák annak működését; így pl. halottkémlő-ügyünk még nincs rendezve, mely hivatva van a statisztikai kutatásnál fontos szerep betöltésére. Bizton remélhetni azonban, hogy ezen nehézségek szűnni fognak, s hogy rövid időn a közegészségi statistika egész teljességében szervezhető lesz; így pl. éppen a halottkémlési ügy az új közegészségügyi törvényjavaslat által oly szervezetet nyer, hogy ezen javaslat életbeléptetése esetén ama nehézség egy fontos része elhárítva lesz; így házassági új törvény behozatala által – ha az kellő szétekintéssel és figyelemmel a statistika szükségleteire szerkesztetik – egyszersmind állami közegek nyerethetnek az eddig hiányos adatok pontos és gyors gyűjtésére.

Ha így a közegészségi statistika ma még nem is állítható fel egész teljességében, mégis annak egy részének mielőbbi szervezését lehetségesnek és elkerülhetlenül szükségesnek is tartom. Értem a járványos és helyi betegségek statistikáját.

Erre vonatkozó adatok beszerzése és feldolgozása ugyanis, már jelenleg, s elég könnyen elérhető; míg más részt ezen adatok képezhetik leginkább a vezetésemre bízott országos intézet működésének alapját, mert csakis a járványos és helyi betegségek helyi és időbeli uralkodásának

ismerete alapján szervezhetni az azok oktanára irányzott kutatásokat. S ha ehhez figyelembe vesszük, miszerint épen a járványos és helyi kórok ismerete és statisztikai tanulmányozása a közegészségügyi kérdések egyik legfontosabbikának mondható, s hogy a javaslatba hozott járvány-statisztika alapját képezheti a később szervezendő és kifejlődő általános közegészségügyi statisztikának, valamint, hogy ezen esetben a járvány-statisztika az általánosba azonnal és nagy haszonnal felvehető lesz: eléggé okadatoltnak fog tetszeni, miért tekintem a járvány-statisztika szervezését és vezetését a közegészségügyi észlelde egyik első és legfontosabb feladatának.

Kifejtett nézeteim támogatására ha tán még szükséges lenne – felhozhatom még, miszerint az angol statisztikai hivatal (Local Gov. Board, Gen. Registrar) járványi statisztikai adatokat különösen és első sorban gyűjt, s azoknak közlése által – mint ezt az angol közegészségügyi tisztviselők általán kiemelik – igen nagy hasznára van a közegészségügynek, sőt ezen szempontból ama adatok közlése nélkülözhetetlenek ismertetik el.

Eddigi tapasztalatok szerint a legpusztítóbb népkórok közé a cholera, himlő, hagymáz, vérhas, hasmenés, hártvás és roncsoló toroklob, a vörheny, kanyaró, görcsös hurut, posványláz (malaria) tartoznak; úgyszinté egészségügyi ismereteink szerint épen ezen betegségek ellen remélhető sikeres küzdés, bá okaikat, természetüket eléggé kiismerjük, sőt ha csak jelenlétükről is hiteles és gyors tudomással bírunk. Ezek nyomán az egészségügyi kutatás is főleg ezek ellen bír tudományos és gyakorlati fontossággal. Mindenek előtt szükségesnek tartom tehát, miszerint ezen betegségekre nézve – és pedig legalább az ország főbb városaiból egyelőre, mint honnét megnyugodható eredményeket várhatunk már jelenleg is – nyerjünk felvilágosító adatokat, egy részt, hogy ezáltal az említett járványos betegségek és helyi kórok állása az országban ismert legyen, más részt, hogy adatok nyeressenek a további közegészségi kutatások számára.

Ezen adatok beszerzését a legcélrányosabban oly módon hiszem végezhetni, ha a N. méltóságú ministerium felhatalmaz arra, miszerint a hatósági orvosokat – nevezetesen főbb városaink tiszti orvosait – az alább felhozandó táblázatok kitöltésére hivatalosan felkérhessem; más részt, ha a N. méltóságú ministerium felszólítaná az illető hatóságokat, miszerint a központi észlelde ez iránybani szükségletei beszerzésére segédkezet nyújtsanak. Ezen eljárás egyszerűségénél és gyors kezelhetésénél fogva a kitűzött célra a legalkalmasabbnak tetszik előttem.

Ha azonban az fennakadást szülne, akkor, tekintve hogy a N. méltóságú belügyministerium egészségügyi osztályához az ország egész területéről ily iránybani időszaki jelentések jelenleg is érkeznek be, ezen jelentéseknek oly alakban beküldését volna szükséges kieszközölni – legelőbb is az alantabb megnevezendő főbb városok részéről –, hogy azok az általam kitűzött célra is lehetőleg megfeleljenek; erre az lenne szükséges, hogy az egészségügyi hivatal az alantabb vázolandó adatok beküldését, a szintén alantabb kitűzött időben a megnevezendő hatóságok részéről eszközölje ki, s hogy ezen adatok lehető gyorsasággal a központi intézetnek átadassanak.

A szükséges adatokat és azok gyűjtési, beküldési módját e következőkben vagyok bátor javaslatba hozni:

Töltessenek ki következő városok tiszti orvosi hivatalai által: Budapest, Pozsony, Sopron, Győr; Székesfehérvár, Nagy-Kanizsa, Fiume, Pécs, Baja, Szabadka, Újvidék, Temesvár, Szeged, Arad, Nagy Szeben, Brassó, Kolozsvár, Nagyvárad, Kecskemét, Gyula, Debreczen, Eger, Miskolcz, Kassa, Eperjes, Selmech, következő rovatok:

Város Év és hó
 Lakosság száma az 1870-diki népszámláláskor
 Lakosság valószínű száma 1875-ben

Folyó szám	Halál napja	kor		Foglalkozás ¹⁾	Lakhely ²⁾	Himlő	Vörheny	Kanyaró	Toroklob		Hörkjunt	Hagymáz		Posvánvélés	Hametés	Véphas	Hányszékülés	Egyéb ³⁾
		fi	nő						kürtés	hasi								

1) Önmaga, vagy családja foglalkozása.

2) Utcza, ház, emelet.

3) Névleg a járványos betegség.

Tiszti főorvos.

Ezen rovatokra minden megnevezett halálnem egyenkint volna beírandó. Különös súlyt vagyok bátor fektetni arra, hogy a városokban létező kórházakban elhaltak szintén bejegyeztessenek, nevezetesen lakás szerint is, úgy szinte, hogy a katona kórházakban elhaltak szintén felvéttessenek a rovatokba.

Az ezen rovatokba tartozó adatok kezdessenek meg minden hónap elsején, s fejeztessenek be az utolsó napon, beküldő tiszti orvos sajátkezű aláírásával. Az egész táblázat pedig adassék fel legkésőbb minden hónap 3-dikáig postára, a központi egészségügyi észleléhez, vagy esetleg a belügyminisztériumi egészségügyi osztályhoz címezve.

Ha a fent nevezettekén kívül más – jelentékenyebb – városok hatóságai is a fentebbi adatok beküldésére hajlandók volnának, azokat is a cél tökéletesebb elérése szempontjából örömmel fogadhatná a központi intézet.

A mi az adatok felhasználását illeti, oda vagyok bátor nyilatkozni, miszerint azok ne pusztán az észlelő intézet belső tudományos céljaira használtassanak fel, de kellően feldolgozva, az alantabb kifejtendő kutatások eredményeivel bővítve közöltessenek havonként, s összefoglalva,

járvány-térképpel ellátva, évenként a törvényhozó testülettel, a magas kormánnyal, valamint a közönséggel, hogy így egy részt tudomással bír hasson mindenki az egészségügy állásáról, más részt, hogy ezáltal érdek ébresztessék a közegészségi állapot javítása iránt.

Fontos feladatommak tartom ezenkívül eme adatokat a külföld hasonló intézeteivel közölni és közrehatni arra, hogy – amennyiben ilyenmű statistika a külföldön is még sok helyütt igen hiányosan, vagy épen nem műveltetik, s a mennyiben annak mielőbbi általános nemzetközi szervezése államegészségügyi szempontból felette nagy horderejűnek mondható – eme járvány-statistika általánosan, nemzetközileg szerveztessék.

A szükségletek a javaslatba hozott munkálat végzésére jelentéktelenek. Addig, míg az adatok a felhozott tárgyra szorítkoznak, a feldolgozást önmagam teljesíthetem, s így egyedül irodai szükségletre (ú. m. az illető tiszti orvosokkal levelezésre, rovatos ívek nyomtatására stb.) volnék bátor egyelőre 100 forintnyi, s a mintegy 8–10 ívnyi évi közlések nyomtatására mintegy 300 forintnyi évi átalányt kérni, mely összeggel tehát a tanszéki évi átalány növelendő lenne.

Ez az, nagyméltóságú minister úr, mit már jelenleg, s pedig talán 1875-dik évi január hó elejétől kezdve a közegészségi statistika terén szükségesnek és egyszersmind kanyen elérhetőnek tartok. Ezen kezdet további kifejlődését hosszabban vázolni talán felesleges jelenleg még, s elég ha megjegyzem, miszerint ugyanily alapon és alig észrevehető teherrel a közegészségi statistika egyéb fontos részei is lassankint fejleszthetők lesznek, a közügynek legnagyobb előnyére; így remélni lehet, miszerint rövid időn nemcsak ama néhány városból, de az egész ország területéről, s nem egyedül a felhozott betegségekre, de az összes halálozásra vonatkozólag lehetséges lesz megbízható adatokat nyerni, úgyszintén lehetséges lesz nemcsak halálozási, de betegesedési statistikát is szervezni, legalább is a posványlázra (malaria), a bujakórra vonatkozólag, s legalább is a hatósági orvosok és kórházak által kezelték létszámából, mit közegészségi szempontból előnyösnek és kívánatosnak mondhatni. Mind ezen, a közügyre és a tudományos buvárlatra oly annyira fontos munkálatok sikeres végezhetését annál inkább hiszem remélhetni, mert tiszti orvosainknak, sőt egyáltalán az. Összes orvosi rendnek buzgalmában teljesen meg vagyok győződve, mellyel az ezen törekvéseket bizonyára támogatni fogja; s mert nem kételkedem a felett, hogy a magas kormány belátva az ügy fontosságát, azt egész erejével elősegíteni fogja.

*

3) A közegészségtani intézet teendőinek harmadik csoportját a főváros területére vonatkozó föld- és légköri egészség tudományi kutatások képeznék, úgy mint ezek az országos közegészségügyi tanács 1873-diki october 1-jén kelt felterjesztésében részletezve vannak.

Ezen vizsgálatok meggyőződésem szerint azonnal és egész terjedelemben végrehajtandók, s

éveken át folytatandók lennének, mi által remélni lehet, miszerint igen fontos; közegészségügyi kérdések felvilágosítására szolgáló adatok birtokába jöhetünk, s egyszersmind a külföld ez irányban törekvéseiben részt vehetünk.

Hogy ezen vizsgálatok a főváros több pontján végrehajthatassanak, a fővárosi hatóság felkérendő volna, miszerint: középületei némelyike udvarában – így p. o. Rókus-kórházban, valamint az egyes külvárosokban néhány helyen – mintegy két négyszeg öl területű egyszerű deszkabódé felállítására engedélyt adjon, mely bódékban a talaj és légkörre vonatkozó vizsgálatokhoz a szükséges eszközök volnának elhelyezhetők, továbbá, hogy középületeiben létező ásott kutak némelyikét talajvíz-vizsgálati szempontból felhasználtatni engedje.

Az ezen vizsgálatokkal járó munkálatokat a tanszéki helyiségekben egyelőre önmagam végezném, s bátor vagyok ez alkalommal ismételve figyelmeztetni azon körülményre, hogy ezen munkálatok eredménye részben attól is függ, hogy azok állandó helyeken hajtassanak végre, mert különböző évek eredményei csakis akkor hasonlíthatók össze (s ezen összehasonlítás a legfontosabb ténynek mondható), ha ugyanazon helyről lettek az egyes adatok merítve. Úgyszinte fontos ezen kutatások szempontjából, hogy a tanszéki helyiségek a szabad udvaron végrehajtandó kísérleti munkálatokhoz alkalmas közelségben legyenek, mert az összetett vegyészeti és természettudományi kísérleti eszközöket távolra, utcán keresztül szállítani csak nehezen, vagy épen nem lehet.

Az ezen vizsgálatok alapján nyert adatok a központi intézet által tudományos célra feldolgozandók, úgyszinte a már fentebb említett módon az intézet közleményeiben nyilvánossá teendők, hogy így tágasabb kör által is felhasználtassanak tudományos buvárlatokhoz.

A kiadás ezen munkálatok végzésnél körülbelül a következő lenne – a berendezésre:

a) a dolgozda közelében egy, s ezenkívül a főváros területén még	
4 helyen egy-egy fabódé felállítása á 50 frt	250 frt
b) ezen helyeken szükséges mennyiségű vascsövek, leveretéssel	
és berendezéssel együtt	100 „
c) talajvíz mérő készletek	50 „
d) a bódéknak vegyészeti készletekkel, ú. m. légszívókkal,	
üvegcsövekkel, mérő hengerekkel ellátása	100 „
e) hőmérők talajvizsgálathoz	100 „
	<hr/>
	Összesen 600 frt

Az észleléseknek folytatására az évi szükséglet lenne:

a) utánszerzés, hőmérők, üvegeszközök, csövek, víz	
mérők stb.	100 frt
b) vegyszerek	50 „
	<hr/>
	Összesen 150 frt

4) A központi intézet működésének negyedik csoportját vidéki állomásoknak szervezése képezhetné olynemű munkálatok kivételére, minők a 3-dik pontba a fővárosra nézve kifejtettek, valamint ezen vizsgálatok végrehajtásának vezetése, ellenőrzése, s az eredmény tudományos feldolgozása, úgy mint ez a közegészségügyi tanácsnak előbb említett feliratával javaslatba hozott.

Ezen munkálatok szervezése és életbeléptetése nagyobb hátrányokkal küzd, mint az előbb vázoltaké, s pedig azért, mert ama munkálatok végrehajtására bizonyos előképzettséggel bíró egyének alkalmasak csupán, kiket az országnak csak egyes városaiban remélhetünk feltalálhatni, s ezen kívül a képesek közül is bizonyára nem egy alig lesz megnyerhető a célba vett terhes önfeláldozással járó munkálatokhoz, még akkor sem, ha fáradozásaikért némi jutalomdíj kilátásba is helyeztetik, mint ez előrelátólat a közegészségügyi tanács feliratában javaslatba hozott.

Tekintetbe véve ezen nehézséget, valamint más részt azt, hogy a szóban forgó vizsgálatok végrehajtása felette kívánatos legalább azon városokban, melyekből statisztikai adatokat nyerünk a járványos kórok állására nézve, valamint legalább is a vizsgálati pontok egynémelyikére nézve, mely a mellett, hogy egészségügyi szempontból fontossággal bír, egyszersmind könnyebben, különös vegyészti szakismeret nélkül is végrehajtható: célszerűnek tetszik előttem, miszerint kétféle észlelések szerveztessenek a főbb városokban; az egyik, tökéletesebb, terjeszkedjék ki a javaslatba hozott munkálatok valamennyiére, míg a másik csak az alantabb megemlítettökre.

Az előbbieket leginkább ott volnának szervezhetőek, hol pl. magasabb tanintézetek mellett célszerűen berendezett vegyészti dolgozók léteznek. A központi intézet által felvolnának szólítandók ezen dolgozók vezetői, hajlandók-e, s mily feltétel mellett a velük részletesen közlendő buvárlatok végrehajtását elvállalni; a vállalkozók közül a központi intézet megválasztaná a legalkalmasabbakat, s felterjesztené a magas kormányhoz az alantabb részletezendő kiadások meg- vagy meg nem adása végett.

A megválasztásnál különös tekintet volna arra fordítandó, vajon a helyi viszonyok többé vagy kevésbé teszik-e kívánatossá a vizsgálatok végzését; így figyelem volna fordítandó a város nagyságára, az ott uralkodni szokott betegségekre, valamint arra, bír-e ama város légtüneti észlelő állomással, mely esetben az állomás berendezése és fenntartása kevesebb költséggel járna.

Az ezen vizsgálatok alapján nyert adatok úgy volnának felhasználandók, mint a 3-dik pont alattiak.

A kiadást ezen állomásokra pontosan meghatározni nem lehet; függ az attól, mennyi állomás berendezése lehetséges, s mennyi számára hajlandó a magas ministerium költséget engedélyezni; függ továbbá attól is, vajon valamely állomás bír-e már egy vagy több eszközzel, vagy pedig azokkal teljesen ellátandó. Utóbbi esetet felvéve, egy-egy állomás berendezése körülbelül e következőbe kerülne:

a) két észlelő fabódé, á 30 frt	60 frt
b) két talajhőmérő, á 10 frt	20 „
c) vascsövek	50 „
d) két talajvíz-mérő, á 15 frt	30 „
e) vegyészeti eszközök, légszívó csövek, beosztott edények, kémszerek	70 „
f) normal légsúlymérő (Fortin-féle)	70 „
g) esőmérő	15 „
h) psychrometer	25 „
Összesen	340 frt

Ezen összegből oly helyeken, hol légtüneti észlelő állomás már létezik, levonható az f), g), h) alatti, midőn berendezési összeg csak 230 forintot tenne ki.

Az ily állomás fenntartására szükséges kiadás lenne:

a) észlelő tiszteletdíja	400 frt
b) általány eszközök és vegyszerek fenntartására	50 „
Összesen	450 frt

Ezen összegből szintén légtüneti állomással bíró helyen 100 forintnyi tiszteletdíj levonható lenne, s így maradna 350 forint.

Feltéve, hogy 1875-dik évre sikerülne 3 ily állást felállítani, az ezekre megkívántató kiadásom lenni:

a) berendezésekre 690-1020 frt	1020 frt
b) fenntartásra 1050-1350 frt	1350 „
Összesen	2370 frt

A másik, egyszerűbb észlelések mindenütt ott volnának szervezendők, honnét az 2. pont alatt kifejtettek értelmében járvány-statisztikai adatok gyűjtetnek, míg az előbb vázolt tökéletesebb észlelde bármi okból nem állítható fel.

Ezen észleldék tevékenysége kiterjedne megfigyelésekre:

a) a lég hőmérsékére és vízgőz tartalmára; b) a légnyomásra c) a szelek irányára és erejére; d) eső mennyiségére és az elpárolgásra; e) az ózon mennyiségére; f) a talaj hőmérsékére; g) a talajvíz ingadozására vonatkozólag.

Ezen észlelések önmagukban foglalják az egészségügyi szempontból legfontosabbakat, s mégis kivitelük előbb várható, minthogy vegyi műveletekkel nincs egybekötve.

A szervezést és az adatok felhasználását illetőleg ugyanazon eljárást volnék bátor javaslatba hozni, melyet a teljesebb állomásokra nézve kifejtettem.

A kiadás, egy-egy ily állomás berendezésénél körülbelül e következő lenne:

a) két fabódé, á 30 frt	60 frt
b) esőmérő	15 „
c) psychrometer	25 „
d) légsúlymérő	70 „
e) két talajhőmérő	20 „
f) két talajvízmérő	30 „
g) talajhőmérő beállítása	30 „
Összesen	250 frt

Ezen összegből esetleg – légtüneti észlelő állomásokon megkímélhetők b), c), d) alattiak, s így a kiadás csak 140 frt lenne.

A fenntartás e következő kiadással járna:

a) az észlelő számára jutalomdíj	300 frt
b) apró szükségletekre	20 „
Összesen	320 frt

melyből légtüneti észlelő állomásokon 100 forintnyi tiszteletdíj még megkímélhető lenne.

Feltéve, hogy sikerülne az 1875-dik év folyamában 10 ily állomást felállítani, ezekre megkívánható kiadás lenne:

a) berendezésre 1400–2500 frt	2500 frt
b) fenntartásra 2200–3200 frt	3200 „
Összesen	5700 frt

*

5) A központi intézet teendőinek 5-dik csoportját kutatások képeznék a helyszínén, járványos betegségek tanulmányozása, az egészségügyi viszonyok megismerése szempontjából.

Így részletes egészségügyi tanulmányozás alá leginkább az ország főbb városai volnának veendő, nevezetesen azok, melyekben az egészségi állapot – az 5-dik pont – alatt leírt vizsgálatok tanúsága szerint – rossz lábon áll.

A vizsgálat végrehajtására vonatkozólag – nevezetesen járványos kórok tanulmányozása szempontjából – ugyanazon eljárást volnék bátor javaslatba hozni, mely az országos közegészségügyi tanács többször említett feliratában körvonalozva lett.

Nevezetesen, ha valahol ily vizsgálat végrehajtása egészségügyi szempontból fontosnak látszik, a központi intézet a vizsgálat végrehajtására alkalmas egyéniséget keres, s azt részletes utasítással ellátja. Az ezen vizsgálat alapján nyert adatokat pedig a már többször vázolt módon

felhasználja és közzéteszi.

Miután az ily vizsgálat tiszteletdíj megadását igényelné a legtöbb esetben, s minthogy a vizsgáló állami felhatalmazást szükséges arra, hogy valamely városban az egészségügyi berendezést szemügyre vehesse, a szükséges adatokat a városi hatóságoktól kinyerhesse: minden ily küldetés a magas ministeriumhoz terjesztetnék fel, a szükséges költség és felhatalmazás meg vagy meg nem adása szempontjából.

Miután a központi intézetnek ez iránybani tevékenysége függ az általános egészségi állapot minőségétől, valamint a ú. m. ministerium elhatározásától, az arra szükséges kiadások sem határozhatók meg pontosan. Feltéve, hogy az 1875-diki év folyamán öt helyen válnék szükségessé és egyszersmind lehetővé a vizsgálás, s hogy az egyes vizsgáló számára 1-400 forintnyi jutalomdíj adatnék – úgy mint ez a közegészségügyi tanács által javaslatba hozatott – akkor azon évben e célra mintegy 1000–2000 forintnyi kiadás okoztatnék.

*

Ezekben kifejtettem, nagyméltóságú minister úr, nézeteimet a közegészségtani tanszék és országos központi közegészségügyi észlelde szervezésére és jövőendőbeli működésére vonatkozólag.

Nem hagyhatom megemlítés nélkül, miszerint az itt vázolt munkálatokon kívül egyebek is – nevezetesen szigorún tudományos kérdések felett – tárgyát fogjuk képezni az intézet működésének, melyeket azonban előre meghatározni a dolog természeténél fogva nem lehet, de nem is szükséges. Úgyszinte, hogy az itt tervezettek valószínűleg, bővítést fognak nyerni az idő folytán, a tudomány haladásával. Így a jelenleg Bécsben összeült nemzetközi choleraértekezlet egyik főfeladata az, hogy egységes nemzetközi kutatási tervezetet állítson fel a járványos kórok kiismerhetése szempontjából. Ha valóban ily módon új kutatási eszmék és módok felmerülnének, kötelességemnek tartom azok iránt véleményes jelentést tenni, s esetleg az intézet munkásságát azokra is kiterjeszteni.